

azon tartalmat, amit a Lánchíd létrehozása jelképezhetett a polgári átalakulás terén.) Az érdeklődő egy tekintélyes méretű, majdnem húsz lap terjedelmű forrás- és irodalomjegyzékben nézhet utána a hivatkozott munkáknak; e szekció is naprakész, hiszen a szerző egészen friss, 2018-ban megjelent művekre is hivatkozik. A kötet végén található névmutató segíti az olvasó tájékozódását, azonban egy tárgymutató összeállítása sem lett volna minden érdek nélküli. Ettől eltekintve Dobszay Tamás össze-

foglalását nagy haszonnal forgathatja úgy a szaktörténész, mint a laikus érdeklődő, akár monográfiaként végigolvassa a kötetet, akár csupán egy-egy részkérdésre kíváncsi. Hiánypótló műről van szó, hiszen ilyen átfogó jelleggel, ilyen részletességgel és alaposítással még nem tárgyalták az 1790 utáni diéták történetét.

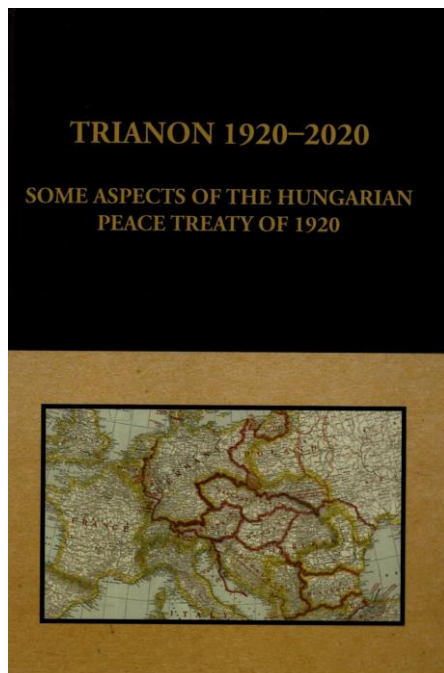
Bodnár Krisztián
történész-segédlevéltáros
Debreceni Egyetem

Trianon 1920–2020.

Some Aspects of the Hungarian Peace Treaty of 1920.

Eds. Róbert Barta – Róbert Kerepeszki –

Department of History, 2021, Debrecen, 2021. p. 254

A 2020-as év a számunkra az első világháborút lezáró, a történelmi Magyarország területét felszabdoló trianoni békeszerződés aláírásának centenáriuma volt. Az évfordulóról a Debreceni Egyetem Történelmi Intézete nemzetközi konferencia keretében szeretett volna megemlékezni, ám erre a járványügyi helyzet alakulása miatt, a rendezvény többszöri halasztása után sem kerülhetett sor. Ezért döntöttek úgy a szervezők, hogy a felkért öt külföldi és tíz hazai előadó kutatásainak eredményeit idegen nyelvű tanulmánykötetben adják közre, amivel így a nemzetközi olvasóközönséget is megcélozhatják. Az Intézet külföldi kapcsolatait példázza, hogy a kötet szerkesztésében Barta Róbert intézetigazgató és Kerepeszki Róbert intézetigazgató-

helyettes mellett Krzysztof Kania, a toruń-i Nicolaus Copernicus Egyetem tanára is részt vett.

A Trianon 100 éves évfordulójára kiadott kötet négy nagy tematikai részből áll. A Trianon és a Nagy Háború utáni nemzetközi kapcsolatok összefüggéseit vizsgáló első blokk a leginkább „heterogén”, hiszen az itt szereplő tanulmányok szerzői között egy-egy német (Manfred Jatzlauk, a rostocki egyetem professor emeritusa), finn (Anssi Halmesvirta, a Jyväskylän Egyetem docense), lengyel (Krzysztof Kania) és két magyar szakembert (Mathey Éva, a Debreceni Egyetem Angol-Amerikai Intézetének adjunktusa és Barta Róbert) találunk. A második tematikai egységben három szerző (Keresztesi Róbert, Veszprémy Bernát László, az Eötvös Loránd Tudományegyetem doktorandusza és Kinga Czehowska, a bydgoszcz-i Institution of National Remembrance kutatója) a belpolitikai és társadalmi következményeket vizsgálja. A harmadikban Trianon egyháztörténeti és földrajzi, illetve etnográfiai hatásait egy holland (Maarten J. Aalders, a Kampdeni Hittudományi Egyetem egyháztörténésze) és három magyar szakember (Höröcsik Richárd, a Debreceni Református Hittudományi Egyetem Egyháztörténeti Tanszékének tanszékvezető egyetemi tanára, Keményfi Róbert, a Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Karának dékánja, valamint Tömöri Szilvia, a Szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum muzeológusa) világítja meg. Míg az utolsó, a

gyermekvédelem és humanitárius akciók témakörét körüljáró blokk szerzői kizárólag hazai kutatók (Bozzay Réka, a Debreceni Egyetem Néderlandisztika Tanszékének adjunktusa, Pusztai Gábor, a tanszék vezetője és Réthelyi Orsolya, a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem Néderlandisztikai Tanszékének tanszékvezetője).

Már ez a tematikai sokszínűség is azt mutatja, hogy a szerzőgárda olyan következmények bemutatására, illetve körüljárására törekedett, amelyek nem feltétlenül kapcsolódnak szorosán a leginkább ismert Trianon-narratívákhoz. Ez abból a célkitűzésből fakad, amit Barta Róbert a szerkesztői előszavában is megfogalmazott, miszerint a kötet összeállításakor a fő koncepció az volt, hogy az eddigi Trianon-értelmezésekhez képest bizonyos tekintetben új, vagy újszerű nézőpontokat és megközelítéseket tartalmazzon a kiadvány.

A tematikai sokszínűség és az egymástól távol eső témák ellenére a kötetben több vezérmotívum fut végig, amelyek összefogják a tanulmányokat. Az egyik ilyen a nemzetközi kapcsolatok, amelyben leginkább arra helyezik a hangsúlyt, hogy árnyalják azt, miért nem kaphatott ebben az időszakban Magyarország támogatást külföldről. Az egyik legkézenfekvőbb partner Németország lehetett volna, ám Manfred Jatzlauk bemutatja, hogy Németországnak a háborús hatások és a rá (is) kényszerített béke miatt olyan nehézségekkel kellett szembenéznie, amelyek

eleve kizárták, hogy bármilyen más országot támogatni tudjon. Ezek a körülmények érthetőbbé teszik, hogy miért csak szűk másfél évtizeddel később lépett nyíltan színre Németország a versailles-i békerendszer megváltoztatásáért, és ehhez kapcsolódóan a magyar revízió (lát-szólagos) támogatójaként. Németországhoz hasonlóan Lengyelország is fontos helyet foglalt el a magyar külpolitikai gondolkodásban, ám Krzysztof Kania tanulmányából kiderül, hogy a Nagy Háború után újjáalakult állam is számos súlyos problémával küzdött, ezért – a magyar és a lengyel politikai rendszer párhuzamai ellenére – sem viszonyozhatta hathatósan azt a támogatást a korszakban, amelyet Magyarország adott a lengyel-szovjet háború során. Az angolszász külpolitikai vonal is szerepet kap a kötetben, nem véletlenül, hiszen a korszakban a magyar közélet nagy elvárásokat támasztott az Egyesült Államok és Nagy-Britannia irányában is. Mathey Éva tanulmányából viszont egyértelműen látszik, hogy az amerikai külpolitika csalódást okozott Magyarországnak számára. Az Egyesült Államok ugyanis ragaszkodott a trianoni szerződésben lefektetett gazdasági jogok megtartásához, ám lemondott minden felelősségről a magyar határok vonatkozásában, sőt a diplomáciai, politikai és katonai következményektől is igyekezett távol tartani magát, ami messze állt attól az idealista képtől, ami a hazai közvéleményben élt a „törvények és az emberiség örékek” ábrá-

zolt Amerikáról. A brit vonal annyiban tekinthető pozitívabbnak, hogy az angol diplomáciában voltak olyanok, akik szimpátiával viseltettek Magyarország iránt. Közéjük tartozott Carlile Aylmer Macartney történész, aki a korszak folyamán a Nemzetek Szövetségében a kelet-európai ügyek szakértőjeként kiválóan rálátott a térség kapcsolatrendszerére, illetve jellemzőire. Barta Róbert tanulmányából nemcsak az ő magyarbarát diplomáciai tevékenysége rajzolódik ki, hanem az is, hogy a Magyar Tudományos Akadémia tagjává választott tudós-diplomata számos akkori hazai politikust személyesen ismert, ezért kiterjedt, visszaemlékezéseket is tartalmazó irodalmi munkássága a mai napig fontos a korszak magyar történelme szempontjából. Azonban hiába Macartney elkötelezettsége, a háború utáni status quo fenntartására törekvő hivatalos brit külpolitika irányvonalát ő sem tudta érdemben Magyarország javára fordítani. A korabeli magyar külpolitikai célok elérése tekintetében perifériusnak tűnő országra is látunk példát a kötetben. Anssi Halmesvirta a két világháború közötti finn és magyar kapcsolatokat vizsgálva rámutat arra, hogy a politika terén a magyar állam hamarabb nyitott a finnek felé, ugyanis 1928-ban magyar nagykövetség alakult Finnországban és csak hat évre rá jött létre a finn Budapestben. Ennek ellenére a finnek nem mutattak nagy érdeklődést a nemzetközi ügyek iránt, így Magyarország rájuk sem számíthatott céljai elérése érdekében.

A kötet másik fő vezérmotívuma a belső problémák kérdésköre, amelyet már Németország és Lengyelország vonatkozásában is megvilágítottak a korábban említett tanulmányok. Az utóbbi állam esetében a tekintetben is kimutatható a párhuzam Magyarországgal, hogy – miként Kinga Czehowska tanulmányából kiderül – a zsidókérdés itt is ebben az időszakban vált markáns tényezővé a politikában és a gazdasági életben. Ismeretes, hogy a Magyarországon 1919-ben kibontakozó fehérterrornak jelentős antiszemita tartalma is volt. Ennek a terrorhullámnak a kevésbé ismert szempontjai megértéséhez nyújt újabb adalékokat Veszprémy Bernát László tanulmánya, amelyben a nyugat-magyarországi eseményeket vizsgálja. A háború utáni terror nem egyedi jelenség, nemcsak Magyarországra jellemző, sőt az erőszaknak nem csak ez a formája bontakozott ki ebben az időszakban. Kerepeszki Róbert társadalomtörténeti nézőpontból közelítve, a Nagy Háború utáni devianciákkal kapcsolatos tendenciákat vizsgálva, bemutatja, hogy a 19. század utolsó harmadában a modernizáció és az ennek következtében fellendült urbanizáció által beindított társadalmi folyamatok olyan normaszegő magatartásformákat hoztak felszínre, amelyeket az első világháború kirobbanása fokozott, majd a fegyverszünet sem terelt nyugvóponttra. Noha ezekkel kapcsolatban a korabeli sajtó egyfajta „morális pánikot” okozott, de rávilágított arra is, hogy a magyar társadalom számos

rétege milyen súlyos egzisztenciális körülmények közé került a háború gazdasági hatásai, majd a vereség következtében. Különösen fontos rámutatni erre a korabeli magyar gyermekek esetében, akiknek helyzetén – ahogy az Bozzay Réka, Pusztai Gábor és Réthelyi Orsolya tanulmányaiból kirajzolódik – holland és belga humanitárius akciók igyekeztek segíteni. Ezek a szempontok vissza-kapcsolnak az első vezérmotívumhoz is, ugyanis holland-magyar viszonylatban a gyermeksegélyezési kezdeményezések elősegítették a politikai kapcsolatok megerősödését is.

A kötet harmadik vezérmotívuma a korabeli szellemi élet területére világít rá. Kiderül az is, hogy a devianciák terjedése nemcsak a sajtót, hanem a különböző tudományok művelőit is élénken foglalkoztatta, a már említett brit tudós-történész is elsősorban Trianon miatt fordult nagyobb figyelemmel Magyarországra felé, de a békeszerződés más szempontokból is hatást gyakorolt a szellemi-kulturális életre. Ilyen például az egyházak helyzete, amelyeket szintén súlyosan érintettek a területi változások, ahogy ezt Hörcsik Richárd a magyar református egyház szempontjából bemutatja, illetve befolyásolták az egyházak kapcsolatrendszerét is, amire Maarten J. Aalders tanulmánya világít rá.

Feltűnő, hogy ezen vezérmotívumok között viszonylag kevés szerepet kap a Trianon-kutatásokban rendre előtérbe kerülő revízió kérdése, és amikor mégis szerepet kap,

akkor sem elsősorban a „nagypolitika”, hanem egyrészt épp a szellemi élet vagy a hétköznapok tekintetében. Például a földrajz esetében – miként az Keményfi Róbert tanulmányából kiderül – a tudományterület felértékelődött Trianon után. Képviselői azt a tudatos szempontot tartották szem előtt, hogy a politikailag és földrajzilag egységes Kárpát-medence testesíti meg azt a teret, amelyben a magyar nemzet életképesen és hosszútávon fennmaradhat, így a magyar földrajztudósok és térképészek jelentős szerepet játszottak a revíziós politika megalapozásában. Ugyanakkor az irredentizmus – ahogy Tömöri Szilvia rámutat a tanulmányában – a mindennapi használati tárgyakon is nyomot hagyott, majd a családi hagyomány és az egyéni emlékezet szerves részévé vált a korabeli társadalomban.

Összességében a kötet az olvasó olyan jól strukturált, látszólag egymástól távol eső témákat vizsgáló, mégis koherens munkát vehet a kezébe, amely több nézőpontból is megvilágítja a trianoni békediktátum által okozott következményeket. Te-

szi ezt az élet számos területére összpontosítva, a nemzetközi kapcsolatok szintjétől kezdve egyre mélyebbre haladva a társadalmi, politikai és kulturális hatásokon át egészen a háborút megsínylett gyermekekig. A kötet hasznos tudást nyújt mindazok számára, akik mélyebben érdeklődnek a Nagy Háború által okozott következmények és hatások iránt. A témát kevésbé ismerő külföldi olvasókra pedig az igényes kivitelezés sem lehet közömbös: a borítón a versailles-i békerendszerben kialakított határokat bemutató Európa térkép, a jó minőségű papír, amely belül színes ábrák közlését is lehetővé tette. Kevés a portré, inkább térképek (mások mellett a történeti Magyarországnak az 1910-es népszámlálásra alapozott számunkra ismert nemzetiségi térképe, 177. l.), korabeli emléktárgyak (pl. Nem, nem soha feliratú szódásüveg, 202.) plakátok (Wilsontól csak wilsoni békét, 46.) teszik szemléletesebbé a szövegeket.

Sipos Nikoletta
történész, doktoranda
Debreceni Egyetem